

ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπο, στηρίζεται σὲ τὶς ἀρχὲς τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, τῆς διεθνoῦς συνεργασίας καὶ ἀλληλεγγύης καὶ ἀποβλέπει στὴν δημιουργία ἐνὸς καλύτερου κόσμου, ἱκανοῦ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν πρόοδο καὶ τὴν εὐημερία ὄλων τῶν ἀνθρώπων.

Σήμερα εἶμαι ἰδιαίτερα εὐτυχῆς πὸ ἡ παρουσία σας στὸ χῶρο τῆς Ἀκαδημίας θὰ σᾶς δώσει τὴν εὐκαιρία νὰ συμβάλλετε, παράλληλα πρὸς τὶς ἐπιστημονικὲς σας ἔρευνες καὶ στὴν μελέτη, προώθηση καὶ λύση τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων πὸ ἀντιμετωπίζει ἡ Χώρα.

Καλῶς ἤλθατε μεταξύ μας καὶ δεχθῆτε τὶς εὐχὲς μου γιὰ μιὰ μεγάλη ἐπιτυχία καὶ στὸ νέο λειτούργημά σας.

ΚΡΙΣΙΜΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΑΓΓΕΛΟΥ Θ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

Κύριε Πρόεδρε τῆς Ἀκαδημίας,

Σᾶς εὐχαριστῶ θερμότατα γιὰ τὰ εὐμενῆ σας λόγια μὲ τὰ ὅποια μὲ ὑποδέχασθε σήμερα στὸ Ἀνώτατο αὐτὸ Πνευματικὸ Ἰδρυμα, στὸ ὅποιο προσβλέπω μὲ ἰδιαίτερη συγκίνηση. Θὰ εἶμαι πολὺ εὐτυχῆς ἂν μπορέσω νὰ συμβάλω καὶ ἐγὼ στὴ μεγάλη του Ἀποστολή.

Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὰ ἀξιότιμα μέλη τῆς Ἀκαδημίας πὸ μὲ τίμησαν μὲ τὴν ψῆφο τους, καθὼς καὶ τὴν Πολιτεία, πὸ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογή μου ὡς τακτικοῦ μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Τέλος, εὐχαριστῶ ὄλως ἰδιαίτερα τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο καὶ φίλο κ. Ξενοφῶντα Ζολώτα, γιὰ τὴν τόσο θερμὴ καὶ συγκινητικὴ προσφώνησή του, πὸ ὑπενθυμίζει τὴ στενὴ καὶ μακρὰ φιλία μας καὶ συνεργασία μας σὲ πάρα πολλοὺς τομεῖς, πὸ ἐπεκτείνεται τώρα καὶ στὸ χῶρο τῆς Ἀκαδημίας.

Πρὶν εἰσελθῶ στὸ κύριο θέμα μου, ἐπιτρέψατέ μου ν' ἀποτίσω φόρο εὐλαβοῦς τιμῆς στὴ μνήμη τῶν τριῶν διαπρεπῶν οἰκονομολόγων καὶ Ἀκαδημαϊκῶν, πὸ συνέβαλαν μὲ τὴ συνολικὴ δράση τους στὴν πρόοδο τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ στὴ διαμόρφωση τῆς οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς πολιτικῆς τῆς νεώτερης Ἑλλάδος καὶ μὲ τοὺς ὁποίους εἶχα τὴν τύχη νὰ συνεργασθῶ πολὺ στενά.

Στὸν Ἀνδρέα Ἀνδρεάδη, πὸ ἐφέτος συμπληρώνονται ἑκατὸ ἀκριβῶς χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ τὸν ὅποιο διαδέχθηκα στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Πολύ-

μορφή και ιδιόρρυθμη φυσιογνωμία, ὁ Ἀνδρεάδης ἐμύησε ἐπὶ τριάντα δύο συνεχῆ χρόνια πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τῆς Χώρας στὴ δημοσιονομικὴ ἐπιστήμη — ἄγνωστη σχεδὸν στὴν Ἑλλάδα μέχρι τὴν ἐποχὴ του — ἐγνώρισε στοὺς ξένους τὴν οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἀπέκτησε πολὺ νέος διεθνῆ φήμη μὲ τὸ κλασικὸ του ἔργο γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας. Ἡ εὐρύτερη δραστηριότητά του σὰν ἐκπροσώπου τῆς Χώρας σὲ διεθνεῖς διασκέψεις, σὰν διπλωματικοῦ συγγραφέα καὶ σὰν θεατρικοῦ καὶ μουσικοῦ κριτικοῦ, ἐλάμπρυνε ἐπὶ μακρὸν τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος.

Στὸν Ἀλέξανδρο Διομήδη, τοῦ ὁποῦ ὑπῆρξε ἐπίσης στενὸς συνεργάτης κατὰ τὴν περίοδο πὸν ἦταν Πρόεδρος καὶ ἐγὼ Διευθυντῆς τοῦ Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου. Ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ μισὸ σχεδὸν αἰῶνα καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὸ 1910 ὡς τὸ 1950, φέρνει στὶς κυριότερες ἐκδηλώσεις τῆς τῆ σφραγίδα τῆς προσωπικότητος τοῦ Διομήδη. Παλαιὸς Διοικητῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, πολλὰς φορὰς Ὑπουργὸς καὶ τελικὰ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὑπῆρξε πνεῦμα εὐρύ, φιλελεύθερο καὶ ἀνήσυχο καὶ συνέβαλε ὅσο λίγοι, στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τόπου. Ἐξ ἴσου σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ προσφορά του στὴν ἔρευνα τῆς Βυζαντινῆς μας Ἱστορίας.

Στὸν Κυριάκο Βαρβαρέσσο, τὸν ἔξοχο αὐτὸν πανεπιστημιακὸ διδάσκαλο, πὸν ὑπῆρξε μία ἀπὸ τίς σπάνιες ἐκεῖνες φυσιογνωμίες, οἱ ὁποῖες συνδυάζουν κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο τὴν θεωρίαν μὲ τὴν πράξιν. Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Διοικητῆς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, οἰκονομικὸς σύμβουλος τῶν διαφόρων Κυβερνήσεων, ὁ Βαρβαρέσσος ὑπῆρξε ὁ ἐμπνευστῆς τῆς οἰκονομικῆς καὶ νομισματικῆς πολιτικῆς τῆς περιόδου 1922 - 1946, ὅποτε καὶ ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ συνεχίσει τὸ ἔργο του σὲ διεθνῆ κλίμακα, ὡς σύμβουλος τῆς Διεθνοῦς Τραπεζῆς.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς ἐξέχουσες προσωπικότητες ἔχουν συνδέσει πολὺ στενὰ τὸ ὄνομά τους μὲ τὴν πορεία καὶ τὴν πρόοδο τοῦ Ἑθνους, καὶ ἡ Ἑλλὰς τοὺς ὀφείλει πάρα πολλά.

* * *

Γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς νὰ κατανοήσει σωστὰ τὰ σημερινὰ παγκόσμια προβλήματα — οἰκονομικά, κοινωνικά καὶ πολιτικά — καὶ νὰ εἶναι σὲ θέση ν' ἀναζητήσει λύσεις πρόσφορες καὶ ἀποτελεσματικὲς γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους, σ' ἐποχὴ μάλιστα πὸν μιὰ βαθειὰ καὶ πολύμορφη κρίση μαστίζει τὴ διεθνῆ οἰκονομία, πρέπει νὰ συνειδητοποιήσει ὅτι γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ἔχει ἀρχίσει μιὰ νέα περίοδος, πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τίς προηγούμενες. Ὅτι βρισκόμαστε στὶς ἀρχὲς μιᾶς μεγάλης ἐπαναστάσεως, μιᾶς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνακατατάξεως,

πὸν προσδιορίζεται καὶ ἐπιταχύνεται ἀπὸ ποικίλες κινητήριες δυνάμεις, οἱ ὁποῖες ὀδηγοῦν στὴ διαμόρφωση ἑνὸς νέου κόσμου.

Οἱ κυριώτερες ἀπὸ τὶς κινητήριες αὐτὲς δυνάμεις εἶναι :

Πρῶτον : Οἱ τεράστιες πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς, πὸν τὰ γνωστὰ ἐκπληκτικὰ τους ἐπιτεύγματα — ἰδιαίτερα στὸν τομέα τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ἠλεκτρονικῆς — ἐπηρεάζουν ἀποφασιστικὰ τὶς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς δομῆς τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος.

Δεύτερον : Ἡ διαίρεση τοῦ Κόσμου σὲ ἀντίθετα κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ συστήματα. Ἡ διαίρεση αὐτή, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἀποτελεῖ ἀπειλή γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ ἐμπόδιο γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν εὐημερία, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐπιταχύνει τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τεχνολογικὴν ἐξέλιξιν. Πρέπει δυστυχῶς ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι δὲν θὰ εἶχε ξεκινήσει ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ ἐπανάσταση τῆς ἐποχῆς μας, ἂν λόγοι στρατηγικοὶ πὸν σχετίζονται μὲ τὸν ἀγῶνα τῶν ἀντιπάλων συνασπισμῶν γιὰ ἐπικράτηση, δὲν τὴν ἐπέβαλαν. Ἄν ὁ κόσμος δὲν ἦταν διχασμένος, οὔτε ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια, οὔτε καὶ οἱ ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογιστῆς θὰ εἶχαν ἐνταχθεῖ τόσο γρήγορα στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή. Ἡ διερεύνηση τοῦ διαστήματος καὶ τὸ ταξίδι στὴ σελήνη δὲν θὰ εἶχαν τόσο γρήγορα πραγματοποιηθεῖ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὅμως, μέρος ἡ ἐπέκταση τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνολογικῆς προόδου ὀδηγεῖ καὶ στὴν ἀλληλεξάρτηση τῶν ἐθνῶν καὶ ἐπιτάσσει τὴν εἰρηνικὴν συνύπαρξιν μεταξὺ ὄλων τῶν λαῶν καὶ τῶν χωρῶν τοῦ Κόσμου.

Τρίτη κινητήρια δύναμη εἶναι ἡ ἐμφάνιση τοῦ Τρίτου Κόσμου στὴ διεθνῆ σκηνή. Οἱ χῶρες αὐτὲς πὸν οἱ περισσότερες ἀπέκτησαν πρόσφατα τὴν ἀνεξαρτησίαν τους καὶ φθάνουν ἤδη τὶς 110, μὲ πληθυσμὸ ἴσο πρὸς τὰ $\frac{2}{3}$ περίπου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς, πρόκειται ν' ἀνατρέψουν μακροπρόθεσμα τὴ σημερινὴ ἰσορροπία δυνάμεων. Ἡ θέλησή τους νὰ φθάσουν καὶ νὰ ἐξισωθοῦν μὲ τὶς ἀνεπτυγμένους χῶρες, ἡ ἐπιταχνομένη αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τους καὶ τὸ τεράστιο πλουτοπαραγωγικὸ δυναμικὸ πὸν διαθέτουν, εἶναι στοιχεῖα πὸν ἀσφαλῶς τὶς προετοιμάζουν γιὰ ἓνα ρόλο ἀποφασιστικὸ στὴ διαμόρφωση τοῦ ἀφρικανικοῦ κόσμου.

* * *

Τὴν ὄθηση γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς πιὸ σωστῆς καὶ πιὸ ἀνθρώπινης κοινωνίας ἐνισχύουν δύο ἀκόμα βασικοὶ παράγοντες : ἡ συνεχῆς καὶ αὐξανόμενη πίεση τῶν ἐργαζομένων ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ τῶν νέων, τῶν σπουδαστῶν, στοὺς ὁποίους

προστίθενται και οι διανοούμενοι, από το άλλο. Όλοι επιδιώκουν μια ουσιαστική συμμετοχή στην οικονομική και κοινωνική ζωή, μια δικαιότερη διανομή των καρπών της συλλογικής προσπάθειας.

Προκειμένου να επιτύχουν το σκοπό τους, τα δυναμικά αυτά στοιχεία του λαού δεν διστάζουν να επιδοθούν σε πολύμορφους αγώνες ώστε, ανατρέποντας τις παλιές δομές, να δημιουργήσουν νέους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς που ν' ανταποκρίνονται καλύτερα στα ιδανικά τους. Πράγματι, οι αγώνες και οι διεκδικήσεις τους ξεπερνούν τα στενά όρια των υλικών στόχων, επιδιώκουν την αναθεώρηση του καπιταλιστικού, αλλά και του κομμουνιστικού συστήματος και θέτουν τελικά υπό αμφισβήτηση τη δομή της όλης κοινωνίας.

Ίδιαίτερα έντονη είναι η δυσφορία της νεολαίας. Το χάσμα ανάμεσα στις γενεές δεν ήταν ποτέ τόσο εδρό όσο σήμερα. Ποτέ δεν υπήρχαν τόσο νέοι μορφωμένοι που να παραμένουν κατά πλειοψηφία έξω από τον κύκλο των ήγεικων στελεχών. Με τη γενίκευση της παιδείας χαλυβδώνεται η θέληση των νέων, που γεννιούνται και μεγαλώνουν σ' ένα κόσμο με επαναστατικά σύμβολα, για ενεργό συμμετοχή στην οικονομική και πολιτική ζωή.

Και στο άησυχο και άβέβαιο αυτό κλίμα για το αύριο, προστίθενται δύο ακόμη άλλα φαινόμενα, που επηρεάζουν και θα επηρεάζουν για πολύ την οικονομική και κοινωνική διαμόρφωση του κόσμου. Τα φαινόμενα αυτά, που αποτελούν και τα πιο άνησυχητικά σημεία των συγχρόνων οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, είναι :

- α) το διευρυνόμενο χάσμα μεταξύ πλουσίων και πτωχών χωρών και
- β) η δημογραφική έκρηξη ή το λεγόμενο πληθυσμιακό πρόβλημα.

Μερικοί αριθμοί αρκούν για να δείξουν την οξύτητα που έχουν προσλάβει αυτά τα προβλήματα.

Τα 70 % των κατοίκων της Γης που διαβιούν στις υπανάπτυκτες περιοχές απολαμβάνουν μόνο τα 15 % του παγκοσμίου εισοδήματος, ενώ τα άλλα 85 % του εισοδήματος τα καρποῦται το 30 % του παγκοσμίου πληθυσμού που κατοικεί στις προηγμένες χώρες.

Η σύγκριση αποκαλύπτει την πιο άνησυχητική όψη της υπανάπτυξης και δείχνει πως ένα πολύ μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας δυστυχεί σήμερα, αφού ζει σε επίπεδα κατώτερα από το λεγόμενο «όριο πενίας», δηλαδή με ετήσιο εισόδημα μικρότερο από 500 δολάρια το άτομο, όταν το μέσο εισόδημα του Ευρωπαίου είναι περίπου 5000 δολάρια. Για δύο δεκατομμύρια περίπου άτομα το ετήσιο εισόδημα είναι μικρότερο από 200 δολάρια. Και το χειρότερο είναι πως με την

πάροδο του χρόνου, το χάσμα μεταξύ πλουσίων και πτωχών χωρών συνεχώς διευρύνεται και παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις. "Αν η σημερινή κατάσταση συνεχισθεί, τότε, για να ια μπορούσαν οι υπανάπτυκτες χώρες να φθάσουν το σημερινό κατά κεφαλήν εισόδημα της Δυτικής Ευρώπης, θα χρειασθούν, σύμφωνα με τους υπολογισμούς των "Ηνωμένων Έθνών, συνολικά 80 χρόνια, ενώ για τις πιο πτωχές θα χρειασθούν 200 χρόνια.

Στο πρόβλημα της υπανάπτυξης προστίθεται και η δημογραφική έκρηξη που θα έχει τεράστιες επιπτώσεις κατά τις προσεχείς δεκαετίες, αφού ο ανθρώπινος πληθυσμός πολλαπλασιάζεται με θεαματική ταχύτητα. Με βάση τον σημερινό μέσο ρυθμό αύξησης 2%, ο πληθυσμός της Γης που έχει φθάσει τα 4 δισεκατομμύρια, θα διπλασιασθεί σε 35 χρόνια. Με άλλους λόγους, θα είναι 8 δισεκατομμύρια το 2010 και 15 δισεκατομμύρια το 2050. Έτσι, ένα παιδί που γεννιέται τώρα, θα ζει μετά 70 έτη σ' ένα κόσμο με 15 δισεκατομμύρια κατοίκους και το έγγόνι του θα μοιράζεται τον πλανήτη το λιγότερο με 50 δισεκατομμύρια ανθρώπους.

Η ταχύτερη πληθυσμιακή αύξηση παρατηρείται στον λεγόμενο Τρίτο Κόσμο, δηλαδή στην Ασία και την Αφρική, όπου η ετήσια αύξηση του πληθυσμού είναι 3% έως 3,5% ενώ στην Ευρώπη ο ρυθμός είναι 1% περίπου, στην Ελλάδα μόλις 0,5% και στη γειτονική Τουρκία πέντε φορές μεγαλύτερη, περίπου 3%. Έτσι σε 24 χρόνια από σήμερα, το έτος 2000, από τα 100 άτομα ικανά για εργασία, τα 83 θα κατοικούν στις χώρες του Τρίτου Κόσμου και μόνο τα 17 στις βιομηχανικές χώρες — καπιταλιστικές και κομμουνιστικές.

Εξόλογα, λοιπόν, γεννιέται το ερώτημα: με όλα αυτά τα τεράστια προβλήματα, που οδηγείται η ανθρωπότητα; Είναι δυνατό να επιζήσουν τόσα δισεκατομμύρια άνθρωποι στον πλανήτη μας; Είναι δυνατό να συνεχισθεί αυτό το διαρκώς διευρυνόμενο χάσμα μεταξύ πλουσίων και πτωχών χωρών; Η μήπως ο πόλεμος, όπως οι απαισιόδοξοι υποστηρίζουν, θα είναι μοιραία ή μοναδική λύση;

Οι πρόσφατες έρευνες έδειξαν πως η θεωρία ότι ο πλανήτη μας δεν θα μπορέσει να αντέξει στην αυξανόμενη πληθυσμιακή πίεση δεν εδσταθεί. Μια διεθνής ομάδα οικονομολόγων, που εργάστηκε — με έντολη των "Ηνωμένων Έθνών — επί τρία χρόνια υπό τον Αμερικανό Καθηγητή Βασίλι Λεοντίεφ, κάτοχο του Βραβείου Νόμπελ, απέδειξε στην έκθεσή της, που δημοσιεύθηκε πριν λίγες μέρες (Νοέμβριος 1976), πως οι παγκόσμιοι πόροι αρκούν για να συντηρήσουν τον αυξανόμενο πληθυσμό και ν' ανταποκριθούν στις όλο και πιο μεγάλες απαιτήσεις για ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο, χωρίς να προκληθεί αναπόφευκτα καταστροφή. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και μια άλλη επιτροπή υπό τον Ολλανδό Καθηγητή Γιάν Τί-

μπεργκεν πού οργανώθηκε από την «Λέσχη τῆς Ρώμης» και δημοσιεύθηκε περίπου ταυτόχρονα (Νοέμβριος '76).

Ἡ ἀπάντηση ἴσως στὰ ἐρωτήματα πού γεννιοῦνται δὲν συνδέεται μόνο μετὰ τὴν ἔκταση τῶν ἐκμεταλλεύσιμων φυσικῶν πόρων, πού ὑπολογίζεται πὼς μετὰ τὸν σημερινὸ ρυθμὸ καταναλώσεως, δίχως νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψη τὰ μελλοντικὰ τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα, ἐπαρκοῦν γιὰ 250 περίπου χρόνια. Ἡ ἀπάντηση, λέγω, θὰ ἐξαρτηθεῖ πρώτιστα ἀπὸ τὴν ἰκανότητα ἐκείνων πού διοικοῦν τὶς τύχες τοῦ κόσμου νὰ συλλάβουν τὸ συνολικὸ πρόβλημα σὲ παγκόσμια κλίμακα, νὰ υἰοθετήσουν τὴν κατάλληλη στρατηγικὴ ἀναπτύξεως καὶ νὰ δώσουν ὀρθὲς καὶ ἀποτελεσματικὲς λύσεις, προτοῦ εἶναι ἀργά.

Γιατὶ τὰ ἐμπόδια γιὰ μιὰ γρήγορη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη, πού ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση τῆς ἐπιβιώσεως καὶ τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι πρὸ πάντων πολιτικὰ καὶ θεσμικά. Ριζικὲς διαρθρωτικὲς ἀλλαγές στὴν οἰκονομία καὶ στὴν κοινωνία καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς νέας διεθνoῦς οἰκονομικῆς τάξεως, πρέπει νὰ εἶναι οἱ βασικοὶ στόχοι μιᾶς νέας στρατηγικῆς ἀναπτύξεως σὲ διεθνή κλίμακα.

Στὴν κατάρτιση καὶ τὴν ἐφαρμογὴ ἑνὸς γενικοῦ καὶ ἀποτελεσματικοῦ μακροπροθέσμου προγράμματος γιὰ τὴν ὀρθολογικὴ ἀξιοποίηση τοῦ συνόλου τῶν πόρων τοῦ κόσμου, ἡ συμβολὴ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας καὶ εἰδικότερα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ.

Ἡ ἐπιστήμη, γενικά, ἀποτελεῖ ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια πανίσχυρο ὄπλο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς οἰκονομικῆς προόδου. Γιατὶ ἐκτὸς τοῦ ὅτι διηύρυνε τὶς δυνατότητες γιὰ ἀξιοποίηση τῶν παραδοσιακῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δημιούργησε νέους, τεχνικοὺς πόρους ἐκμεταλλεύσιμους ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἐπηρέασε στὸ σύνολό της εὐνοϊκὰ ἢ μᾶλλον πολλαπλασίασε τὶς δυνατότητες καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς θεωρητικῆς καὶ ἐφαρμοσμένης ἔρευνας σὲ ὅλους τοὺς κλάδους. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν, ἡ αὔξηση τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ εἰσοδήματος στὶς βιομηχανικὰ ἀνεπτυγμένες χῶρες ὀφείλεται κατὰ 65% στὴν παιδεία καὶ στὶς τεχνολογικὲς γνώσεις.

Ἀντίθετα, στὶς χῶρες πού βρίσκονται ἀκόμα στὸ στάδιο τῆς ὑπαναπτύξεως, ἡ συμμετοχὴ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας στὴν αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι περιορισμένη. Γι' αὐτὸ οἱ ὑπὸ ἀνάπτυξη χῶρες θὰ πρέπει νὰ βοηθηθοῦν ὥστε νὰ μπορέσουν νὰ ἐπαφεληθοῦν, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ταχεῖα ἀξιοποίηση τῶν τεχνολογικῶν προόδων πού ἔχουν πραγματοποιηθεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων πού προβλέπονται γιὰ τὸ ὑπολειπόμενο τελευταῖο τέταρτο τοῦ αἰῶνα μας. Οἱ ἐπιστήμονες βεβαιώνουν ὅτι μέσα στὴν ἐπόμενη εἰκοσαετία ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος θὰ ἐπιτρέψει στὴν ἀνθρωπότητα νὰ ἐπιλύσει μερικὰ ἀπὸ τὰ σοβαρότερα προβλήματά της.

Κατέληξαν μάλιστα να καταρτίσουν και ένα «χρονοδιάγραμμα προόδου» κατά τομείς και κατά έτη για τη βιομηχανική χρήση της ατομικής ενέργειας, την αξιοποίηση των απέραντων πόρων των ωκεανών, τις προόδους της ηλεκτρονικής, την εξουγίανση της ατμοσφαιρας και του νερού, τη νίκη επί του καρκίνου και άλλων ασθενειών. Έτσι προβλέπεται μεταξύ άλλων να επιλυθεί το πρόβλημα αφραλατώσεως του θαλασσινού νερού, γεγονός μεγάλης σημασίας για την άρδευση των ερήμων και τη γονιμοποίηση των πτωχών εδαφών. Οί ίδιοι έρευνήτες προβλέπουν να πραγματοποιηθεί στη δεκαετία του 1990 ή τιθάσωση της θερμοπυρηνικής ενέργειας, που ή αξιοποίησή της θα λύσει το ενεργειακό πρόβλημα και ίσως αλλάξει τον γεωπολιτικό χάρτη του κόσμου.

Για να μπορέσουν όμως οι υπανάπτυκτες χώρες να έπωφεληθούν από τα μεγάλα έπιστημονικά και τεχνολογικά έπιτεύγματα πρέπει να έπιφέρουν τις απαραίτητες έσωτερικές οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που θα τους έπιτρέψουν να έπιταχύνουν τον ρυθμό της οικονομικής και κοινωνικής τους ανάπτυξεως και να μειώσουν τη μεγάλη απόσταση που τις χωρίζει από τις ανεπτυγμένες χώρες. Και στην προσπάθειά τους αυτή ή συμβολή της οικονομικής έπιστήμης υπό τη νέα της έκσυγχροτισμένη μορφή θα πρέπει να είναι οδσισιαστική.

* * *

Στόν έκσυγχροτισμό της οικονομικής έπιστήμης και πολιτικής που θεμελιώνεται και διενδρύνεται με τη μεταπολεμική πραγματικότητα, ιδιαίτερη ήταν ή συμβολή του Άγγλου οικονομολόγου John Maynard Keynes (1883 - 1946). Σχετικά με την κρατούσα τότε θεωρία του οικονομικού φιλελευθερισμού, ή νέα θεωρία του Keynes υπήρξε καθαυτό επαναστατική. Ο ίδιος ό Keynes, γράφοντας τον Ίανουάριο του 1935 στόν φίλο του George Bernard Shaw, λίγο πριν κυκλοφορήσει το κλασικό του βιβλίο «General Theory of Employment Interest and Money», έλεγε τα εξής προφητικά: «Πιστεύω πως γράφω ένα βιβλίο για την οικονομική θεωρία που θα αναστατώσει — όχι υποθέτω άμέσως, αλλά κατά τα προσεχή έτη — τον τρόπο με τον όποϊον ό κόσμος σκέπτεται τα οικονομικά προβλήματα».

Και είχε σωστά προβλέψει ό Keynes. Αν εξαίρέσουμε τον Karl Marx, είναι ό μόνος οικονομολόγος, από την εποχή του Adam Smith και του Ricardo, που άνοιξε νέους όρίζοντες και έθεσε βάσεις ενός νέου δυναμικού τρόπου οικονομικής σκέψεως και αντιμετώπισεως των προβλημάτων με στόχο την εξασφάλιση πλήρους απασχολήσεως. Για ν' αντιληφθεί κανείς τη σημασία της Κεϋνσιανής επαναστάσεως, ή όποια κατά τον Galbraith (ήταν από κοινωνικής πλευράς ένα από τα μεγαλύτερα σύγχρονα έπιτεύγματα), πρέπει να μεταφερθεί στην εποχή του 1935,

ὁπότε δημοσιεύθηκε καὶ τὸ κλασικὸ ἔργο τοῦ Κέϋνς περὶ τῆς «Γενικῆς Θεωρίας». Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ Μεγάλη Βρεταννία βρισκόταν σὲ μεγάλη ὑφεση, μὲ τεράστια ἀνεργία. Κατὰ τὴν κρατοῦσα τότε ἄποψη πὸν τὴν ὑποστήριζε ὁ καθηγητὴς Ρίγου, αἰτία τῆς ἀνεργίας ἦταν οἱ ὑψηλοὶ μισθοί. Τὸ φάρμακο συνεπῶς κατὰ τῆς ἀνεργίας ἦταν νὰ σταματήσει ἡ κρατικὴ παρέμβαση καὶ ν' ἀφεθοῦν νὰ λειτουργήσουν οἱ ρυθμιστικοὶ αὐτόματοι μηχανισμοὶ τῆς ὀρθόδοξης Κλασικῆς Σχολῆς.

Ὁ Κέϋνς ὀρθώνεται ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν ἄποψη αὐτὴ καὶ ὑποστηρίζει πῶς ἡ αἰτία τῆς ἀνεργίας δὲν βρίσκεται στὴν προσπάθεια τῶν πτωχῶν νὰ ἐξασφαλίσουν ἱκανοποιητικότερα ἡμερομίσθια, ἀλλὰ στὴ στάση τῶν πλουσίων, πὸν δὲν ξοδεύουν ἀρκετὰ καὶ ἀφήνουν ἀδρανεῖς τὶς ἀποταμιεύσεις τους ἀντὶ νὰ τὶς ἐπενδύουν. Τὸ φάρμακο πὸν ὑποδεικνύει δὲν εἶναι ἡ ἐπιστροφή στὸ δόγμα τοῦ *laisser-faire* τῶν κλασικῶν, εἶναι ἀντίθετα, διεύρυνση τῆς κρατικῆς παρεμβάσεως ἰδίᾳ στὸν τομέα τῶν δημοσίων ἐπενδύσεων. Ἐλλοστε, τὸ *New Deal* τοῦ Roosevelt εἶχε δώσει στὴν πράξη τὰ πρῶτα ἐνθαρρυντικὰ δείγματα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς.

Ἐναμφισβήτητα, οἱ οικονομικὲς ἐξελίξεις πὸν ἐντάθηκαν καὶ ἐπιταχύνθηκαν ἀπὸ τὴ μεγάλη παγκόσμια κρίση τοῦ 1929 - 32, ἀνέτρεψαν τὸ ὄλο θεωρητικὸ ὑπόβαθρο τῆς κλασικῆς καὶ νεοκλασικῆς σχολῆς καὶ ἔδειξαν τὴν ἀδυναμία τους νὰ συλλάβουν καὶ ν' ἀντιμετωπίσουν τὸ πολυπλοκὸ πρόβλημα τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως κατὰ τρόπο πὸν νὰ διασφαλίζει τὴν ἰσόρροπη πρόοδο καὶ εὐημερία ὄλων τῶν χωρῶν καὶ ὄλων τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ πραγματικότητα πρέπει νὰ προσανατολίζει τὴν οικονομικὴ σκέψη καὶ νὰ ὀδηγεῖ στὴ διατύπωση τῶν θεωρητικῶν ὑποθέσεων πὸν ἐπηρεάζουν τὴ διαμόρφωση τῶν ἐξελίξεων οἱ ὁποῖες μὲ τὴ σειρά τους, ἐπιδρῶν στὴ διαμόρφωση τῆς θεωρίας. Αὐτὸς ὁ ἀλληλοδιαφοτισμὸς, ἡ ἀλληλεπίδραση καὶ ἡ ἀμοιβαία ἀναβάπτιση μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ ἀξιῶματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Ἐφ' ὅσον ἡ οικονομικὴ θεωρία δὲν στηρίζεται στὰ γεγονότα καὶ δὲν ἐλέγχεται ἀπὸ αὐτά, δὲν μπορεῖ νὰ ὑποδείξει ἀποτελεσματικὲς λύσεις στὰ προβλήματα πὸν παρορσιάζονται.

Ἡ μεταπολεμικὴ ἐξέλιξη ἤλθε νὰ δικαιώσει ἀπόλυτα τὴν ἄποψη αὐτὴ. Οἱ νεώτερες τεχνικὲς μέθοδοι τῆς ποσοτικῆς καὶ ποιοτικῆς ἀναλύσεως, δηλαδὴ τὰ ὑποδείγματα ἀναπτύξεως, ἡ ἐπιλογή τῶν κυριωτέρων μεταβλητῶν πὸν προσδιορίζουν τὸ κάθε πρόβλημα, ἡ οἰκονομοτεχνικὴ τὸν διατύπωση, ἡ εἰσαγωγή στὸν οικονομικὸ χῶρο τῆς προηγμένης μαθηματικῆς σκέψης καὶ τῶν ἐφαρμογῶν τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας — ἰδιαίτερα τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν — πολλαπλασίασαν τὰ μέσα καὶ τὶς δυνατότητες γιὰ ἔρευνα καὶ ἀνάλυση τῶν οικονομικῶν φαινομένων. Ὅλα αὐτά, πὸν ἐπιτρέπουν ἐπίσης τὴν πρόγνωση καὶ τὸν προγραμματισμὸ τῆς οικονομικῆς ἐξελί-

ξενωσ και τή διαμόρφωση τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης πάνω σέ νέα βάση, συντελοῦν στή μεγαλύτερη προσέγγιση τῆς θεωρίας μέ τήν πραγματικότητα. Ἔτσι ἡ οικονομική γνώση παύει νά εἶναι ἀφηρημένη». Ἐλέγχεται και κατευθύνεται ὀλοένα και περισσότερο ἀπό τήν ἐπιστημονική διαδικασία.

Ἔνα ἀπό τὰ κύρια χαρακτηριστικά τῆς σύγχρονης οικονομικῆς ἐπιστήμης εἶναι ὅτι ἀποκτᾷ κοινωνικό περιεχόμενο. Ἀπό τὸν homo economicus μῆκαμε στὸν αἰῶνα τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου. Ὁ οικονομολόγος δὲν μπορεῖ ν' ἀναλύσει τὰ φαινόμενα και τοὺς μηχανισμοὺς ἔξω ἀπὸ τὸ κοινωνικό περιβάλλον στὸ ὁποῖο κινεῖται ὁ ἄνθρωπος. Γιὰ τοὺς κλασικούς, ὁ ἀποταμιευτῆς και ὁ ἐπιχειρηματίας εἶναι οἱ μόνοι ἐνεργητικοὶ συντελεστῆς τῆς ἀναπτύξεως, ἐνῶ οἱ μισθωτοὶ θεωροῦνται σὰν ἀπλοὶ παθητικοὶ παράγοντες. Γιὰ τὴν σύγχρονη οικονομική, ἡ ἀμοιβή τῆς ἐργασίας εἶναι ἀντίθετα ἐνεργὸς συντελεστῆς ἀναπτύξεως και ἡ ἀγοραστική δύναμη τῶν ἐργαζομένων προσδιορίζει τὴν ἐνεργὸ ζήτηση, πὸν τελικὰ καθορίζει και τὸν ρυθμὸ ἀναπτύξεως. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ και ἀντίθετα μέ ὅ,τι δίδασκαν οἱ κλασικοί, μπορεῖ νά ὑποστηριχθεῖ ὄχι μόνο ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νά ὑπάρξει οικονομική ἀνάπτυξη δίχως κοινωνική, ἀλλὰ και ὅτι ἡ κοινωνική πλευρὰ τῆς ἀναπτύξεως προηγεῖται. Ἐφ' ὅσον ἐξασφαλισθεῖ πλήρης ἀπασχόληση, ἐπαρκῆς ἐνεργὸς ζήτηση, δίκαιη συμμετοχή ὄλων στὸς καρποὺς τῆς συλλογικῆς προσπάθειας, ἀναγκαστικὰ θὰ ἐπακολουθήσει ἡ οικονομική και κοινωνική πρόοδος.

Παράλληλα, ἡ θεώρηση τῶν προβλημάτων εἶναι μακροοικονομική. Ἐνῶ οἱ κλασικοὶ περιορίζοντο στή μικρο-οικονομική ἀνάλυση και ἐκινουῦντο στὰ περιορισμένα πλαίσια τῆς ἐπιχειρήσεως για νά μελετήσουν τὸν συνδυασμὸ τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν και τὴν κατανομή τοῦ εἰσοδήματος μεταξύ τους, ἡ σύγχρονη οικονομική ἐπιστήμη ἐξετάζει τὴ λειτουργία τοῦ οικονομικοῦ συστήματος στὸ σύνολό του. Ἐξετάζει ὀλόκληρη τὴν κοινωνία και τὸ ἔθνος σὰν σύνολο και στηρίζεται στὰ «συνολικὰ μεγέθη», ὅπως εἶναι ἡ συνολική ἀπασχόληση, ἡ συνολική ἐπένδυση, ἡ συνολική ἐνεργὸς ζήτηση, τὸ συνολικὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα. Ἡ ἀλληλεξάρτηση ὄλων αὐτῶν τῶν μεγεθῶν δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκη για πρόβλεψη, για προγραμματισμὸ, για κατάρτιση μακροπροθέσμων σχεδίων, ὅστε νά ἐλέγχεται ὅσο εἶναι δυνατὸν ἡ διαμόρφωσή τους και νά συσχετίζονται ὄλες οἱ κινήσεις, οἱ παρεμβάσεις και οἱ ἐπιπτώσεις τῶν διαφορῶν κρατικῶν δραστηριοτήτων, καθὼς και οἱ σχέσεις τῆς κάθε ἐπὶ μέρους οικονομίας μέ τὴ διεθνή οικονομία.

Στὰ πλαίσια τῶν νέων θεωρητικῶν κατευθύνσεων πρέπει νά διαμορφώνεται και ἡ οικονομική και κοινωνική πολιτική τοῦ Κράτους. Κέντρο και τελεολογικὸς σκοπὸς τῆς πολιτικῆς αὐτῆς πρέπει νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο

πρέπει να προσαρμόζονται οι επί μέρους δραστηριότητες. Είναι κάτι που έλειπε παλαιότερα από τη μηχανιστική ισορροπία της κλασικής σχολής.

Ο σύγχρονος άνθρωπος, κάτω από την επίδραση των νέων φιλοσοφικών, επιστημονικών και κοινωνικών ρευμάτων, σκέπτεται διαφορετικά και δεν δέχεται πώς ορισμένα κοινωνικά δεινά είναι μοιραία και αναπόφευκτα. Πιστεύει ότι ο έξωτερικός κόσμος, όχι μόνο ο κόσμος των φυσικών φαινομένων, αλλά και ο κόσμος των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων, μπορεί και πρέπει να κυριαρχηθεί. Σ' αυτό άλλωστε, έγκειται και η μεγάλη καινοτομία της εποχής μας.

Από την άποψη αυτή ή αποστολή της οικονομικής επιστήμης είναι πολύ ευρύτερη. Δεν ενδιαφέρεται, δεν μπορεί να ενδιαφέρεται μόνον για την ανάλυση εκείνου που συμβαίνει και των λόγων για τους οποίους συμβαίνει. Είναι υποχρεωμένη να εξετάσει και το «τί δέον γενέσθαι», στα πλαίσια πάντοτε των αξιολογικών κρίσεων που έχουν αναγνωρισθεί κάθε φορά σαν ισχύουσες, και που σέ τελευταία ανάλυση, προσδιορίζονται από την πολιτική εξουσία. Με άλλους λόγους, ή σύγχρονη οικονομική επιστήμη είναι θετική και δεοντολογική.

Εδώ όμως εμφανίζονται και οι δυσχέρειες που υπάρχουν στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής, της οποίας η οικονομική επιστήμη είναι το υπόβαθρο. Η κύρια δυσχέρεια προέρχεται από το ότι οι σκοποί που καθορίζει το Κράτος, του οποίου ο ρόλος στην οικονομική και κοινωνική πρόοδο είναι πρωταρχικής σημασίας, αποτελούν συνάρτηση και πολλών άλλων μεταβλητών, έξωοικονομικού χαρακτήρα. Η επιλογή των στόχων του Κράτους είναι θέμα της αποκλειστικής αρμοδιότητας της πολιτικής εξουσίας. Η επίτευξη όμως του άριστου οικονομικού και κοινωνικού αποτελέσματος θα εξαρτηθεί πρωτίστως από την ορθότητα και καταλληλότητα των μέσων που θα χρησιμοποιηθούν για την πραγματοποίηση των στόχων που πρέπει να είναι οικονομικά και κοινωνικά πραγματοποιήσιμοι.

Οι δυσχέρειες μπορούν να περιορισθούν, όταν η οικονομική πολιτική, στις δεοντολογικές της επιδιώξεις, αναφέρεται σε στόχους αποδεκτούς από την πλειοψηφία του λαού κάθε χώρας, πράγμα που διασφαλίζεται από ένα δημοκρατικό πολίτευμα. Στη λήψη των σχετικών αποφάσεων ή πολιτική ηγεσία διευκολύνεται, γιατί η οικονομική επιστήμη έχει ήδη επισημάνει και τις πιο κατάλληλες μεθόδους για την επίτευξή τους. Η έλλειψη όμως θεωρητικού υπόβαθρου της οικονομικής πολιτικής οδηγεί πάντοτε σ' εσφαλμένες λύσεις.

Για τη διαμόρφωση συνεπώς ορθολογικής και δυναμικής πολιτικής ανάπτυξεως, ή στενή και ειλικρινής συνεργασία μεταξύ Πολιτικής Ύψους και Οικονομικής Ύψους, είναι βασικής σημασίας. Από την ικανότητα του Πολιτικού να επιλέξει τους ορθούς στόχους, να τους αξιολογήσει, να τους ελέγξει και να συν-

δέσει τὰ ὀρθολογικά μὲ τὰ ἀνορθολογικά στοιχεῖα προόδου πὺν ὑπάρχουν σὲ κάθε κοινωνία, θὰ ἐξαρτηθεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἢ ἐπιτυχία τῆς κρατικῆς πολιτικῆς. Στὴν περίπτωση αὐτῆ ὁ ρόλος τοῦ οἰκονομολόγου πὺν πρέπει νὰ εἶναι ὁ ὑποχρεωτικὸς σύμβουλος τοῦ Πολιτικοῦ εἶναι σημαντικὸς ἀλλὰ καὶ ἡ εὐθύνη του εἶναι μεγάλη, γιὰτὶ χάρη στὶς γνώσεις του ἐπηρεάζει ἀναμφισβήτητα τὴν πολιτικὴ ἐξουσία στὴ διαμόρφωση τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Καὶ λέγοντας «οἰκονομολόγος», δὲν ἐννοοῦμε μόνο τὸν ἐπιστήμονα σὰν ἄτομο, ἀλλὰ καὶ τὰ πάσης φύσεως ἱνστιτοῦτα, ὑπηρεσίες, ὁμάδες καὶ ἐπιτελεῖα εἰδικῶν, πὺν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀνάλυση καὶ τὴν ἔρευνα γενικά τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων, καθὼς καὶ μὲ τὴν κατάρτιση τῶν μακροπροθέσμων προγραμμάτων. Ἐννοοῦμε ἐπίσης ὅλους τοὺς ἐπιστήμονες καὶ εἰδικούς πὺν συνήθως ἀποκαλοῦνται «τεχνοκράτες», καὶ στοὺς ὁποίους ἢ εἰδικότητά τους ἐπιτρέπει νὰ ἀσκήσουν ἐξουσία.

Κίνδυνος δημιουργεῖται ὅταν ὁ τεχνοκράτης ὑπεισέρχεται στὶς ἀρμοδιότητες τοῦ ἐπεύθυνου Πολιτικοῦ, ἐνῶ ὁ ἴδιος εἶναι ἀνεύθυνος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Πολιτικὸς πὺν σὲ τελευταία ἀνάλυση θὰ κάμει τὴν ὀριστικὴ ἐπιλογή καὶ τῶν στόχων καὶ τῶν μέσων, πρέπει νὰ εἶναι προετοιμασμένος ὥστε νὰ μὴν ἀφήνει νὰ τοῦ ἀφαιροῦνται οἱ ἀρμοδιότητές του. Ὁ οἰκονομικὸς σύμβουλος ἐπίσης πρέπει νὰ βρῖσκειται σὲ ἀρμονία, στὶς γενικὲς τουλάχιστον κατευθύνσεις, μὲ τὴν πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως πὺν καταρτίζει καὶ ἐφαρμόζει τὸ πρόγραμμά της. Ὁ καθηγητὴς Heller, οἰκονομικὸς σύμβουλος τῶν Ἀμερικανῶν Προέδρων Kennedy καὶ Johnson, τονίζει μὲ ἔμφαση τὴν ἀνάγκη νὰ ἔχουν οἱ Ἀρχηγοὶ Κρατῶν εἰδικὴ οἰκονομικὴ παιδεία, γιὰ τὴν κατανόηση τῶν συγχρόνων οἰκονομικῶν προβλημάτων, γι' αὐτὸ συνέγραψε καὶ εἰδικὸ κεφάλαιο μὲ τὸν τίτλο «Ἐκπαίδευση γιὰ Προέδρους Δημοκρατίας».

Κατὰ συνέπεια, ἡ σύγχρονη οἰκονομικὴ ἐπιστῆμη ἀποτελεῖ τὴν ὑποδομὴ ὅχι μόνο τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν γενικωτέρων ἀποφάσεων τοῦ κεντρικοῦ πολιτικοῦ φορέα.

* * *

Πραγματικά, χάρη στὶς προόδους τῆς οἰκονομικῆς ἐρεύνης καὶ ἀναλύσεως, ἔγινε δυνατὴ ἡ ἐντυπωσιακὴ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν μεταπολεμικῶν χρόνων, πὺν ἐπέτρεψε τὴν ἐξασφάλιση πλήρους ἀπασχολήσεως στὶς βιομηχανικὲς χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἀκόμα τὴ χρησιμοποίηση δύο ἑκατομμυρίων ξένων ἐργατῶν. Ἡ οἰκονομικὴ ὁμως αὐτὴ ἀνάπτυξη δὲν ἦταν ἰσοδύναμη σὲ ὅλες τὶς Χώρες, οὔτε οἱ στόχοι πὺν ἐπιδιώχθηκαν ἦταν ἀνάλογοι μὲ τὶς οἰκονομικὲς δυνατότητες. Ἐσφαλμένοι προσδιορισμοὶ στόχων καὶ μέσων εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα μιὰ σοβαρὴ

σπατάλη παραγωγικών πόρων, με όλες τις ενόητες επιπτώσεις. Οι πολιτικοί υποτίμησαν τη σοβαρότητα των μεταβολών για τις οποίες μιλήσαμε στην αρχή του λόγου μας και η οικονομική επιστήμη δεν έδωσε την αναγκαία έμφαση στη διαμόρφωση της πιο πρόσφορης πολιτικής για την εξασφάλιση οικονομικής ισορροπίας και εθιμικής σε παγκόσμια κλίμακα. Θα έλεγε μάλιστα κανείς ότι η πολιτική σκοπιμότητα με εθνικά κριτήρια και η προτεραιότητα που δόθηκε στην αριότητα της τεχνικής για σκοπούς μη παραγωγικούς, επισκίασαν σε μεγάλο βαθμό τον παράγοντα των ίσων ευκαιριών για εθιμική όλων των χωρών και όλων των ανθρώπων, που πρέπει να χαρακτηρίζει τις επιδιώξεις της Οικονομικής επιστήμης ως κοινωνικής.

Το αποτέλεσμα είναι ότι τα τελευταία χρόνια η δυτική οικονομία και γενικότερα η διεθνής, διέρχεται βαθειά και έκτεταμένη κρίση. Οι άνεργοι μόνο στις βιομηχανικές χώρες υπερβαίνουν τα 12 εκατομμύρια, ο πληθωρισμός είναι γύρω στα 12% και παρά μερικές ένθαρρυντικές ενδείξεις για μιὰ κάποια ανάκαμψη, οι προβλέψεις για τὸ μέλλον της διεθνούς οικονομίας είναι άβέβαιες. Οι πολέμοι του Keynes επανέρχονται για να καταδικάσουν με μεγαλύτερη δριμύτητα την πολιτική πλήρους απασχόλησης και αποδίδουν όλες τις αιτίες του στασιμοληθωρισμού στην Κεϋνσιανή θεωρία. Οι κυριώτεροι από τους πολέμιους του, όπως ο Jacques Rueff και ο Von Hayek, υποστηρίζουν μάλιστα πως η θεωρία της πλήρους απασχόλησης άνοιξε τους κρουσούς του πληθωρισμού και της ανεργίας.

Ἡ άποψη αυτή είναι ὀρθή;

Ἀπό τη στιγμή που μιὰ ἄνορθολογική διαχείριση τῶν εθνικῶν πόρων προκαλεῖ τὴν ἀνισορροπία μεταξύ προσφορᾶς και ζήτησεως αγαθῶν ἐπειδὴ ἕνα μεγάλο μέρος τῶν πόρων διατίθεται για μὴ ἄμεσα παραγωγικὲς δαπάνες, ὁ πληθωρισμός γίνεται ὑψηλός και ἡ ανεργία ἀναπόφευκτη. Εἶναι ἡ περίπτωση τῆς περιόδου 1973-76, ὅπου ἡ παραγωγή μειώθηκε, ἡ ἀποταμίευση παρέμεινε κατὰ μεγάλο μέρος ἀδρανής, οἱ ἐπενδύσεις περιορίστηκαν, ἡ ανεργία πῆρε σοβαρὲς και ἀνησυχητικὲς διαστάσεις, ἐνῶ παράλληλα οἱ στρατιωτικὲς και οἱ δαπάνες για τὴν ἐνίσχυση τῶν ἀνέργων — που εἶναι ἄλλωστε κοινωνικὰ ἀναγκαῖες — διατηροῦνται σε ὑψηλὰ ἐπίπεδα και αὐξάνουν με ρυθμὸ πολὺ ταχύτερο ἀπὸ τὴν αὐξηση τοῦ εθνικοῦ εἰσοδήματος. Ὄταν συνεπῶς ἡ πολιτικὴ κατευθύνεται ἀπὸ ἀντιοικονομικὰ κριτήρια, δὲν ὀδηγεῖ οὔτε στὴν πραγματικὴ πλήρη ἀπασχόληση, οὔτε στὴν καταπολέμηση τοῦ πληθωρισμοῦ. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι τὸ κύριο πρόβλημα που ἀπασχολεῖ τοὺς ἐργαζομένους στις βιομηχανικὲς χώρες δὲν εἶναι τόσο ἡ ανεργία, ὅσο ὁ πληθωρισμός. Καὶ ἡ ἐξήγηση εἶναι ἀπλή: Ἡ ανεργία ἔφθασε νὰ μὴ θεωρεῖται στις χώρες αὐτὲς σὰν κακό, ἐνῶ στὸν Τρίτο Κόσμο εἶναι

τὸ κυρίαρχο πρόβλημα. Γιατὶ ὑπὸ τὶς σημερινὲς συνθήκες ἡ ἀπασχόληση στὶς ἀνεπτυγμένες χώρες ἔχει γίνεи κατὰ μεγάλο μέρος ἀτομικὴ ὑπόθεση τοῦ ἐργαζομένου, ποὺ ἔχει νὰ ἐπιλέξει μεταξὺ τῶν πλεονεκτημάτων ποὺ θὰ τοῦ προσφέρει ἡ ἀναζήτηση τῆς συνηθισμένης του ἐργασίας ἢ μιᾶς καλύτερα ἀμειβομένης, ἢ τῆς ἀνεργίας, ἐφ' ὅσον ἡ τελευταία αὐτὴ συνοδεύεται ἀπὸ ἀποζημίωση, ποὺ φθάνει συνήθως τὰ 80% τοῦ μισθοῦ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα πλεονεκτήματα ποὺ παρέχουν οἱ κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις. Ἔτσι μὲ τὴν πολιτικὴ τῶν ἐπιδοτήσεων, ποὺ συχνὰ ὁ ἐργαζόμενος προτιμᾷ γιατί τοῦ ἐπιτρέπει καὶ περισσότερὴ ἄνεση στὴ ζωὴ καὶ ἐνδεχομένως μιὰ δευτερεύουσα ἀπασχόληση ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς Ἀγορᾶς, ἀντιμετωπίζεται τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα, ὀξύνεται ὅμως ταυτόχρονα τὸ οἰκονομικὸ καί, σὲ τελευταία ἀνάλυση, νοθεύεται ἡ λειτουργία τοῦ ὅλου συστήματος. Καὶ τοῦτο, γιατί ἐνῶ στὴν περίπτωση τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως τὸ εἰσόδημα ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ μισθοὺς συνδέεται μὲ αὐξηση τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν, στὴν περίπτωση τῆς ἀνεργίας, οἱ ἐπιδοτήσεις στοὺς ἀνέργους — κοινωνικὰ ἀπαραίτητες — ἀφαιροῦνται ἀπὸ τὸν παραγωγικὸ μηχανισμό καὶ διατίθενται γιὰ καταναλωτικὸς σκοπὸς περιορισμένης πολλαπλασιαστικῆς ἐπιδράσεως, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐντείνουν τὸν πληθωρισμό. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὶς στρατιωτικὲς δαπάνες. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες διαθέτουν ἐφέτος 17 δισεκ. δολλάρια γιὰ ἐπιδοτήσεις στοὺς ἀνέργους, καὶ ὅτι κατὰ τὴν περίοδο 1974 - 76 οἱ στρατιωτικὲς τους δαπάνες αὐξήθηκαν κατὰ 8%, ἐνῶ κατὰ τὴν ἴδια περίοδο ἡ αὐξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἦταν μόνο 2%. Οἱ ἴδιες περίπου ἀναλογίαι παρουσιάζονται καὶ στὶς βιομηχανικὲς χώρες τῆς Εὐρώπης. Κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς δὲν ἀπομένει ἐπαρκὲς εἰσόδημα γιὰ τὴν αὐξηση τῆς παραγωγῆς, ὅποτε ἡ συνύπαρξη ἀνεργίας καὶ πληθωρισμοῦ μονιμοποιεῖται καὶ διογκώνεται.

Ἔτσι ἐξηγεῖται γιατί τὰ μέτρα ποὺ παίρνουν οἱ διάφορες Κυβερνήσεις γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ στασιμο-πληθωρισμοῦ δὲν ὀδηγοῦν σὲ θετικὰ ἀποτελέσματα. Ἐνῶ πρὸς στιγμήν οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ εἶχαν ἐλπίσει σὲ μιὰ βραδεία ἀλλὰ σταθερὴ ἀνάκαμψη τῆς οἰκονομίας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, οἱ νεώτερες ἐξελίξεις ἔρχονται ν' ἀνατρέφουν τὶς εὐόωνες αὐτὲς προσδοκίαις. Ὁ ΟΟΣΑ ποὺ πρὶν λίγους μῆνες εἶχε προβλέψει μέση αὐξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος σὲ σταθερὲς τιμὲς κατὰ 5,5% γιὰ τὸ 1976, μὲ τὴν τελευταία ἀνακοίνωση ποὺ ἔκανε πρὶν ἀπὸ μερικὲς μέρες, περιορίζει τὴν ἀρχικὴ του πρόβλεψη μόνο σὲ 3,5%. Καὶ προβλέπει ὅτι ἡ αὐξηση κατὰ τὰ προσεχῆ τέσσερα ἔτη δὲν θὰ ὑπερβῇ κατὰ μέσον ὄρο τὸ 2% κάθε χρόνο.

Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ, θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε πὼς κάτω ἀπὸ τὶς νέες συνθήκες ποὺ στὸ μεταξὺ δημιουργήθηκαν καὶ ποὺ δὲν μπορούσε νὰ ἔχει προβλέψει ὁ

Keynes — συνθήκες τεχνολογικές και κοινωνικές, ένταση τῶν ἐξοπλισμῶν, ὀργάνωση και ἐπιρροή τῶν συνδικάτων, ἀνεργία κλπ. — ἡ πολιτικὴ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως δὲν εἶναι σὲ θέση πιά νὰ δώσει ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, δίχως νὰ ἐπιτείνει τὸν στασιμο-πληθωρισμό. Ἡ βασικὴ ὅμως ἰδέα τοῦ Keynes περὶ «ἰσότητος ἀποταμιεύσεως και ἐπενδύσεως», τὸ ὅτι δηλαδή οἱ ἀποταμιεύσεις πρέπει νὰ μετατρέπονται σὲ ἐπενδύσεις και ὅτι σὲ περίπτωση ἀδυναμίας τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας ν' ἀνταποκριθεῖ στὴν ἀποστολὴ αὐτή, πρέπει νὰ παρεμβαίνει τὸ Κράτος και ν' ἀσκεῖ τὸν ἐπενδυτικὸ ρόλο, μπορεῖ νὰ ἔχει ἀκόμα ἰσχὴ ὑπὸ τοὺς ἐξῆς δύο βασικοὺς ρόλους :

Πρῶτον : "Ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς θὰ διευρυνθεῖ σὲ διεθνή κλίμακα και ἔχι μόνον στὰ στενὰ ὅρια μιᾶς χώρας. Διενέργεια μεγάλων ἐπενδύσεων τόσο στὶς βιομηχανικὲς ὅσο και στὶς ὑπανάπτυκτες χῶρες, θὰ ἐπιτρέψει τὴ δημιουργία ἐπαρκοῦς ἐνεργοῦ ζήτησεως ἱκανῆς νὰ διασφαλίσῃ σταθερὴ και συνεχῆ ἀνάκαμψη τοῦ συνόλου τῶν οἰκονομιῶν ποὺ θὰ συμμετάσχουν στὸ κύκλωμα αὐτό. Ἡ παραγωγή προσθέτων κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν στὶς βιομηχανικὲς χῶρες θὰ ἐπιτρέψει τὴν ἐπιτάχυνση τῆς ἀναπτύξεως τῶν χωρῶν τοῦ Τρίτου Κόσμου, τῶν ὁποίων ἡ ζήτησις γιὰ κεφαλαιουχικά και καταναλωτικά ἀγαθὰ και ὑπηρεσίες θ' ἀποτελέσει, κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστό, κίνητρο γιὰ τὴν ἐπιτάχυνση και σταθεροποίησις τῆς ἀνακάμψεως στὶς βιομηχανικὲς χῶρες.

Δεύτερον : "Ὅτι τὸ Κράτος, ποὺ στὰ πλαίσια ἐνὸς ἔθνους πρέπει νὰ παίρνει τὴν πρωτοβουλία διενεργείας μεγάλων ἐπενδύσεων, θὰ πρέπει νὰ βοηθηθεῖ εὐρύτατα ἀπὸ ἓνα Διεθνὴ Ὅργανισμὸν — π.χ. τὴ Διεθνή Τράπεζαν — ὁ ὁποῖος θὰ ἀναλάβει νὰ χρηματοδοτεῖ τὶς ἐπενδύσεις ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους τόσο στὶς βιομηχανικὲς ὅσο και στὶς ὑπὸ ἀνάπτυξη χῶρες. Ἡ εὐνοϊκὴ αὐτὴ χρηματοδότησις, ποὺ μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ μικρὴ συμμετοχὴ τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν και ποὺ θὰ πρέπει παράλληλα νὰ συνδυασθεῖ ἀπαραίτητα και μὲ μείωσις τῶν ὑποχρεώσεων ἀπὸ παλαιὰ χρέη, θὰ ἐπιτρέψει τὴ διενέργεια μεγάλων ἐπενδύσεων σὲ ὅλες τὶς χῶρες.

Μιὰ τέτοια, σὲ διεθνή κλίμακα, ἀναπτυξιακὴ στρατηγικὴ εἶναι ἡ μόνη πολιτικὴ ποὺ μπορεῖ νὰ συντελέσει στὴν ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ πληθωρισμοῦ, ἀλλὰ και στὴ βαθμιαία και πλήρη καταπολέμησις τῆς ἀνεργίας. Μὲ τὴ στενὴ και δημιουργικὴ συνεργασία μεταξὺ βιομηχανικῶν και ὑπανάπτυκτων χωρῶν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ ὀρθὴ ἀνακατανομὴ τοῦ παγκοσμίου εἰσοδήματος μεταξὺ πλουσίων και πτωχῶν χωρῶν και νὰ βρεῖ ἐφαρμογὴ σὲ διευρυνομένη διεθνή κλίμακα ἡ Κεϋνσιανὴ θεωρία περὶ πλήρους ἀπασχολήσεως. Δὲν πρέπει ἄλλωστε νὰ λησμονοῦμε πὼς τὸ Σχέδιο Μάρσαλ, ποὺ ἐφαρμόσθη μετὰ τὸν πόλεμον γιὰ νὰ βοηθήσει στὴν ἀνασυγκρότησις τῶν ἐυρωπαϊκῶν χωρῶν εἶχε σὰ ἀποτέλεσμα, χάρις σὲ

μιά μικρή επιβάρυνση τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, νὰ μειώσει τὴν ἀνεργία στὶς ἴδιες τὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες μέσα σὲ τρία χρόνια, ἀπὸ 7% σὲ 2,5% καὶ ν' ἀποτελέσει ἓνα σοβαρὸ κίνητρο γιὰ τὴ μετέπειτα ἄνοδο τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας. Ἐνα νέο σχέδιο σὲ παγκόσμια κλίμακα, ποὺ θὰ περιλάμβανε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὶς βιομηχανικὲς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὶς ὑπὸ ἀνάπτυξη χῶρες, θ' ἀποτελοῦσε τὴ μόνη δυνατὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ πολιτικὴ γιὰ τὴν ἐδραίωση τῆς εὐημερίας σὲ διεθνή κλίμακα.

Τὸ πρόβλημα λοιπὸν εἶναι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, πολιτικό, εἶναι πρόβλημα διεθνές. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ ὑποδείξει, σὲ συνεργασία καὶ μὲ τὶς ἄλλες κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, τοὺς καταλλήλους μηχανισμοὺς καὶ τὶς ἀναγκαῖες θεσμικὲς ἀλλαγές γιὰ τὴν ἀποδοτικότερη διαχείριση τῶν παγκόσμιων πόρων. Ἡ εὐθύνη ὅμως καὶ ἡ πρωτοβουλία γιὰ τὴν υἰοθέτηση μιᾶς νέας διεθνοῦς ἀναπτυξιακῆς πολιτικῆς ἀνήκει κατὰ κύριο λόγο στὶς βιομηχανικὲς χῶρες — καπιταλιστικὲς καὶ σοσιαλιστικὲς — στὶς νέες πλούσιες χῶρες ποὺ παράγουν πετρέλαιο, καθὼς καὶ στὸν Ὄργανισμὸ τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν. Οἱ ἐπεύθυνοι τοῦ Κόσμου πρέπει νὰ κατανοήσουν ὅτι ἡ εὐημερία πρέπει νὰ εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετη καὶ ὅτι οἱ πλούσιες χῶρες δὲ θὰ μπορέσουν νὰ ἐπιζήσουν στὸ διηρκές σὰν ἀπομονωμένες νησίδες σ' ἓνα ὠκεανὸ φτώχειας καὶ δυστυχίας. Θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦν νὰ ἐφαρμόσουν γιὰ τὶς ὑπανάπτυκτες χῶρες τὴν ἴδια πολιτικὴν ποὺ ἐφαρμόζουν στὸ ἐσωτερικὸ τους γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν πρὸ καθυστερημένων περιοχῶν ἢ τῶν ἀπορωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Πρέπει δηλαδὴ νὰ θεσπισθεῖ σὲ παγκόσμια κλίμακα ἡ ἔννοια τοῦ «Κράτους - εὐημερίας». Ἐτσι ἡ ὀρθὴ ἀνακατανομὴ τοῦ παγκόσμιου εἰσοδήματος θὰ ἐπιταχύνει τὴν ἀνάπτυξη τῶν πτωχῶν χωρῶν σὲ ὅλο τὸν κόσμον.

Τὸ μέλλον θὰ δείξει ἂν οἱ ἰθύνοντες τὶς τύχες τοῦ κόσμου ἔχουν ἀρκετὴ διορατικότητα ὥστε νὰ ἐναρμονίσουν τὶς προσπάθειές τους γιὰ τὴν υἰοθέτηση μιᾶς νέας στρατηγικῆς ἀναπτύξεως, ἱκανῆς νὰ διασφαλίσει τὴν εὐημερία καὶ τὴν εἰρήνην στὴν ἀνθρωπότητα.